

**LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO NUTARIMO „DĖL VALSTYBINĖS NARKOTIKŲ,
TABAKO IR ALKOHOLIO KONTROLĖS IR VARTOJIMO PREVENCIJOS 2018–2028
METŲ PROGRAMOS PATVIRTINIMO“ PROJEKTO
AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto Projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Valstybinės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programos patvirtinimo“ projektas (toliau – Projektas) parengtas vadovaujantis Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 5 straipsnio 1 dalimi ir Ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų rengimo planu, patvirtintu Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. XII-724 „Dėl Ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų rengimo plano patvirtinimo“, kuriuo Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (toliau – Departamentas) paskirtas institucija, atsakinga už programos parengimą.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos Seimas 2011 m. gruodžio 13 d. rezoliucija „Dėl kryptingos narkotikų, tabako ir alkoholio vartojimo prevencijos ir kontrolės politikos“ pasisakė už integruotą požiūrį į visų priklausomybės ligų gydymą, kryptingos narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės politikos ir jos įgyvendinimo priemonių formavimą, integruotų ir moksliškai pagrįstų priklausomybės nuo psichoaktyviųjų medžiagų bei kitų priklausomybės ligų prevencijos ir gydymo programų sukūrimą, diegimą ir efektyvumo vertinimą, jos pagrindu pirmą kartą parengta bendra narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolė ir vartojimo prevenciją apimanti Valstybinė narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programa (toliau – Programa). Joje integruotai vertinamos su visų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu susijusios problemos ir jų sprendimo galimybės bei pripažįstama, kad psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas pirmiausia turi būti vertinamas kaip žmogaus fizinės, psichikos sveikatos ir socialinės gerovės užtikrinimo problema.

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problema yra kompleksinė, todėl reikalauja sutelkto visų sektorių bendro darbo, integruoto požiūrio bei nuoseklios ir ilgalaikės politikos, kurios pagrindu įmanoma pasiekti ilgalaikių tvarių rezultatų visuomenės sveikatos ir gerovės srityje. Vadovaujantis tarptautine patirtimi, remiantis pasitelkto išorinio socialinės ir sveikatos apsaugos, teisės bei ekonomikos sričių ekspertų narkotikų politikos vertinimo išvadomis, dabartinė Lietuvos Respublikos narkotikų kontrolės politika grindžiama tarptautinių narkotikų kontrolės politikos konvencijomis ir ES kovos su narkotikais strategija (2013–2020 m.) ir atitinka jų nuostatas, tačiau nepakankamai atitinka vertybes ir principus, kuriais šie dokumentai grindžiami, stokoja per sveikatos dimensiją formuojamo, šiuolaikiško bei į žmogų orientuoto požiūrio. Projekte formuojant ilgalaikius valstybės tikslus formuojamos kryptys, siekiant humanistinės, į visuomenės sveikatą orientuotos ir įrodymais grįstos baudžiamosios politikos psichoaktyviųjų medžiagų vartotojų atžvilgiu, ne baudimu sprendžiant asmens ir visuomenės sveikatos problemas. Nepaisant valstybėje vykdomų prevencijos, ankstyvosios intervencijos, pagalbos bei kontrolės priemonių, išlieka nemažai ir kitų neišspręstų sisteminių klausimų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo srityje, susijusių su naujais globaliais pasaulio diktuojamais iššūkiais.

Projektu siekiama nustatyti ilgalaikius narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos tikslus ir uždavinius, jų įgyvendinimo kryptis bei vertinimo kriterijus ir jų reikšmes, vykdyti nuoseklią ir subalansuotą narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos politiką Lietuvoje 2018–2028 metais, sustiprinti visuomenės narių sveikatą, gerovę ir saugumą, mažinant narkotikų, tabako ir alkoholio vartojimo žalą, jų pasiūlą bei paklausą.

2. Projekto iniciatoriai ir rengėjai

Projektą parengė Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (direktorė Inga Juozapavičienė, tel. 870668060, el. p. inga.juozapaviciene@ntakd.lt).

Skirtingoms Projektą sudarančioms sritims parengti Departamento direktoriaus įsakymais sudarytos tarpžinybinės ir tarpsektorinės darbo grupės, į kurių veiklą įtraukti valstybės, savivaldybių

įstaigų ar institucijų specialistai, nevyriausybinių organizacijų atstovai, skirtingų mokslo sričių studentai, universitetų profesoriai, kiti suinteresuoti asmenys.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Projekte aptarti teisiniai santykiai

Ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų rengimo plane, patvirtintame Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. XII-724 „Dėl Ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų rengimo plano patvirtinimo“, Valstybinės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos programos rengimas numatytas 2018 m. I ketv., ir įgyvendinimas – 2018–2028 m.

Šiuo metu nėra galiojančių valstybinių narkotikų, tabako ar alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos programų, o narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos priemonės įgyvendinamos pagal Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinį veiklos planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. vasario 25 d. nutarimu Nr. 217 „Dėl Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Šis strateginis dokumentas numato kontekstualios, mokslo ir faktiniais duomenimis pagrįstos ir subalansuotos narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos politikos įgyvendinimą. Projektas apima šias lygiaverčiai svarbias ir viena kitą papildančias sritis: paklausos mažinimo (prevencijos, ankstyvosios intervencijos, gydymo, psichologinės ir socialinės reabilitacijos bei reintegracijos priemonės); pasiūlos mažinimo (teisėtų ir neteisėtų psichoaktyviųjų medžiagų fizinio bei ekonominio prieinamumo ribojimo priemonės); žalos mažinimo (veiksmingos rizikos valdymo ir pagalbos priemonės narkotines ir psichotropines medžiagas vartojantiems žmonėms); stebėsenos (patikimos, kokybiškos ir palyginamos informacijos rinkimas ir vertinimas, pripažįstant mokslinį politikos vertinimą, remiant ir tobulinant mokslinius tyrimus). Patvirtintas Projektas bei jame nustatyti ilgalaikiai (11 metų trukmės) narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos politikos prioritetai, tikslai, uždaviniai ir jų įgyvendinimo kryptys bus pagrindas planuojant ilgalaikes narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos priemones.

Projekte formuojami esminiai tikslai kiekvienoje subalansuotos politikos srityje, remiantis atlikta Lietuvos situacijos analize, užsienio šalių gerąja praktika, tarptautinių organizacijų rekomendacijomis:

1. prevencijos srityje - pereiti iš trumpalaikių kiekybiškai matuojamų veiklų į mokslo įrodymais ir (ar) faktiniais duomenimis grįstą, visiems prieinamą ir kokybišką prevenciją;
2. gydymo, reabilitacijos bei socialinės integracijos srityje - užtikrinti kokybišką, asmens individualius poreikius tenkinančią, ekonomiškai tvarią ir mokslo įrodymais pagrįstą gydymą, reabilitaciją bei socialinę integraciją;
3. alkoholio, tabako ir su juo susijusių gaminių pasiūlos mažinimo srityje – mažinti šių gaminių prieinamumą, jų patrauklumą skirtingoms visuomenės grupėms, ypač tarp jaunų žmonių, didinant visuomenės, savivaldos vaidmenį bei keisti verslo požiūrį į socialinę atsakomybę;
4. narkotikų pasiūlos mažinimo srityje - imtis atsako priemonių į naujausius iššūkius (naujos psichoaktyviosios medžiagos, prekyba internetu, tamsieji ir giliai internetiniai tinklai, tobulėjančios technologijos), stiprinant žmogiškąjį ir techninį potencialą;
5. žalos mažinimo srityje - siekti spręsti opiausias problemas Lietuvoje, susijusias su ŽIV plitimo, mirčių nuo perdozavimo stabdymu, taip pat šiuolaikiškėmis priemonėmis kelti visuomenės sąmoningumą pasilinksminimo vietose.

Įgyvendinus Projektą, laukiami teigiami pokyčiai, siekiant sveikesnės ir saugesnės visuomenės: beveik du kartus sumažėjęs suvartojamojo alkoholio kiekis, tenkantis 15 m. ir vyresniems gyventojams, beveik du kartus sumažėjusi rūkusiųjų per paskutinį mėnesį 15–64 m. gyventojų dalis, išlaikytas dvigubai mažesnis nei ES šalyse narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas tarp 15–64 m. gyventojų. Tarp kitų Programos siektinų įgyvendinimo kriterijų

– atitolintas arba sumažintas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas bei alkoholio ir cigarečių prieinamumas tarp 15–16 metų mokinių, išaugęs visai alkoholio nevartojusių mokinių skaičius; išaugęs pagalbos (gydymo, psichosocialinės reabilitacijos) prieinamumas, žemo slenksčio paslaugų aprėptis, išvengta mirčių, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis.

Konstruojant Programos įgyvendinimo tarpinius ir galutinius vertinimo rezultatus, siektinomis reikšmėmis pasirinktos Europos šalių vidurkiu išreiškiamos reikšmės, Pasaulio sveikatos organizacijos techninėse gairėse rekomenduojami siektini rezultatai.

5. Galimos neigiamos priimto Projekto pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Neigiamų priimto Projekto pasekmių nenumatoma. Pritarus Projektui bus sudarytos sąlygos kurti ir palaikyti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, praktiškai taikant esmines, į žmogaus ir visuomenės sveikatą ir saugumą orientuotas tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų nuostatas bei atsakingai priimant ir vykdant sprendimus dėl esamos praktikos tobulinimo, galimų ateities rizikų ar iššūkių.

6. Kokią įtaką priimtas Projektas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai
 Parengtas Projektas tiesiogiai nesusijęs su kriminogenine situacija ir korupcija.

7. Kaip Projekto įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai
 Parengtas Projektas tiesiogiai nesusijęs su verslo sąlygomis ir jo plėtra.

8. Projekto inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Projekto nuostatos įgyvendinamos, teisės aktų nustatyta tvarka rengiant ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei tvirtinant Programos įgyvendinimo tarpinstitucinius veiklos planus, kuriuose Programos tikslams ir uždaviniams pasiekti numatytos konkrečios priemonės, lėšos priemonėms įgyvendinti ir atsakingos institucijos.

9. Ar Projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o Projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas.

10. Ar Projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus

Projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir neprieštarauja Europos Sąjungos dokumentams.

11. Jeigu Projektui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Projektas bus įgyvendinamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės tvirtinamais Programos įgyvendinimo tarpinstituciniais veiklos planais, kuriuose bus numatytos konkrečios priemonės, lėšos priemonėms įgyvendinti ir atsakingos institucijos.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks Projektui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti

Lietuvos Respublikos Vyriausybė lėšas Projektui įgyvendinti numatys rengdama Lietuvos Respublikos atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektą.

Programai įgyvendinti bus panaudojama ir Lietuvai skiriama 2014–2020 metų Europos Sąjungos finansinė parama, taip pat gali būti naudojamos Valstybės investicijų programos, Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, tarptautinių organizacijų ir kitos teisės aktų nustatyta tvarka gautos lėšos.

Konkretus lėšų poreikis Programai įgyvendinti bus numatomas rengiant atitinkamą tarpinstitucinį veiklos planą ir kitus planavimo dokumentus.

13. Projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Vadovaudamasis Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro rekomendacijomis, kitų Europos Sąjungos šalių gerąja strateginių dokumentų rengimo ir narkotikų politikos vertinimo praktika Departamentas paraleliai įgyvendino skirtingas iniciatyvas Projektui parengti. Departamente sudaryta neformali Projekto rengimo grupė, kuri suformulavo pirminius Projekto struktūros ir turinio rėmus, buvo atsakinga už Projekto viešinimą bei konsultacijas su visuomene. Skirtingoms Projekto dalims parengti Departamento direktoriaus įsakymais sudarytos tarpžinybinės ir tarpsektorinės darbo grupės, į kurių veiklą įtraukti valstybės, savivaldybių įstaigų ar institucijų specialistai, nevyriausybinių organizacijų atstovai, skirtingų mokslo sričių studentai, universitetų profesoriai, kiti suinteresuoti asmenys. Pagrindiniai partneriai: Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, jų bei kitų ministerijų pavaldžios įstaigos, Vilniaus universitetas, Mykolo Romerio universitetas, Lietuvos savivaldybių asociacija, Savivaldybių visuomenės sveikatos biurų asociacija, Lietuvos socialinių pedagogų asociacija, Lietuvos darbdavių konfederacija, NVO vaikams konfederacija, kitos įstaigos ar organizacijos, vykdančios veiklas, susijusias su psichoaktyviosiomis medžiagomis. Iš viso darbo grupių veikloje dalyvavo 36 įstaigos, institucijos ir organizacijos. Projekto kokybės ir turinio objektyvumui užtikrinti, vadovaujantis tarptautine patirtimi, pasitelktas išorinis socialinės ir sveikatos apsaugos, teisės bei ekonomikos sričių ekspertų narkotikų politikos vertinimas, kurio išvados naudojamos, siekiant argumentuoti valstybei ir jos žmonėms palankaus, integruoto ir subalansuoto požiūrio ir juo grįstų sprendimų taikymo svarbą.

Projekto rengimo metu taip pat buvo konsultuojamasi su visuomene. 2018 m. vasario 6–18 d. organizuota viešosios nuomonės apklausa, kurioje visi norintys galėjo išreikšti savo nuomonę prevencijos, priklausomybių gydymo, alkoholio, tabako, narkotikų kontrolės, baudžiamosios narkotikų politikos, žalos mažinimo temomis.

Dalyvavusieji apklausoje akcentavo būtinybę plėtoti ir stiprinti ne tik jaunimo, bet ir visos visuomenės švietimą, ugdyti sąmoningumą, informuojant apie galimą žalą, formuojant neigiamas nuostatas į neteisėtą psichoaktyvių medžiagų vartojimą, o ne bauginant ar moralizuojant, kartu pabrėžta psichoaktyviųjų medžiagų prieinamumo nepilnamečiams mažinimo svarbą. Išskirti tarptautinės gerosios praktikos pavyzdžiai, mokslinių ir įrodymais grįstų faktų naudojimo svarbą. Apklausa taip pat parodė didelį poreikį plėsti ir stiprinti priklausomybių gydymą, o psichologinė ir reabilitacinė pagalba bei pakankamas jos prieinamumas priklausomiems asmenims reikalingas ne tik miestuose, bet ir kaimeliuose. Didelė dalis respondentų pasisakė už narkotikų vartojimo dekriminalizavimą, laisvės atėmimo vietose esamų asmenų skaičiaus mažinimą, taikant alternatyvias bausmes, gydymą. Žalos mažinimo srityje pasiūlyta taikyti narkotinių medžiagų testavimą, informavimą apie narkotinių medžiagų maišymą, pasisakoma už žemo slenksčio paslaugų plėtrą, švirkštų dalijimą, perdozavimo prevencijos vykdymą.

Visuomenės įtraukimas buvo svarbi Programos rengimo proceso dalis, siekiant išsiaiškinti asmenų, besinaudojančių paslaugomis, šeimų, bendruomenių, organizacijų ir kitų suinteresuotų asmenų keliamas problemas ir rūpimus klausimus, svarbius numatyti naujojoje Programoje. Į apklausos rezultatus buvo atsižvelgta formuojant Projekto strateginius tikslus ir kryptis.

14. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia Projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis: „prevencija“, „vartojimas“,

„paklausos mažinimas“, „pasiūlos mažinimas“, „alkoholis“, „tabakas“, „narkotikas“, „psichoaktyviosios medžiagos“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai
Nėra.

Teisėkūros ir teisinio vertinimo
skyriaus vedėja
Rita Cicėnienė

Dokumentų valdymo ir
asmenų priėmimo skyriaus
vyriausioji specialistė

Rita Karsakienė

2018-09-07

Lietuvos Respublikos
Sveikatos apsaugos ministras

Artūras Vervas

2018-09-12